

Тема 1. Методологічні основи інвестування

План лекції

1. Основні поняття інвестиційної теорії.
2. Еволюція і розвиток інвестиційної теорії.
3. Сутність и значення інвестицій та інвестиційної діяльності підприємства в ринкових умовах.
4. Роль інвестицій в підвищенні ефективності роботи підприємства.
5. Класифікація інвестицій за різними ознаками.

Ключові слова: Інвестиції, інвестиційна діяльність, маржиналізм, теорія інвестицій, чисті інвестиції, валові інвестиції, реальні інвестиції, фінансові інвестиції, ліквідність інвестицій, рівень ризику, доходність інвестицій, структура капіталовкладень

1. Сьогодні у складній та заплутаній системі економічних зв'язків усе частіше необхідно приймати зважені рішення щодо накопичення та інвестування. Для збереження і примноження заощаджень потрібно відмовитись від старих засобів накопичення та перейти до засобів, притаманних ринковим відносинам, що об'єднуються під загальною назвою інвестування. Термін «інвестиції» походить від латинського слова «investire», що означає «одягати, оточувати». Більшість вчених трактували поняття «інвестиції», як вкладання надлишкового капіталу з метою його розширення. Тобто, думки більшості авторів були досить близькі за своїм змістом. Проте, в процесі становлення економічної теорії, в трактуванні понять «капіталу», «інвестицій» були все ж таки присутні певні відмінності, б порівняння та застосування. У ході всієї еволюції економічної думки роль інвестиційної діяльності здебільшого пов'язувалась з володінням та накопиченням чогось. Визначення можливостей отримання економічного доходу було у полі зору майже всіх напрямів та течій в економічній науці. Проте, найяскравіше пов'язували проблему отримання прибутків, багатства чи вирішення проблем відтворення саме у зв'язку з капіталом чи інвестиціями лише представники окремих напрямів економічної думки. Теорія інвестицій має науково аргументувати об'єктивні засади стимулювання економічного зростання. Ця теорія має розкрити економічну природу й еволюцію інвестицій, їхню функціональну роль і мотиви утворення, вплив на економічні процеси. З огляду на це можна вважати, що теорія інвестицій є складовою частиною загальної економічної теорії, одним із її структурно відокремлених розділів. Від початкових етапів економічна категорія «інвестиції» стала однією з центральних, сутність якої вченими-економістами остаточно не з'ясована. Річ у тому, що наукові, системні за своїм змістом теорії інвестицій були сформовані ще в середині XVI-XVII ст. Насамперед це соціально-економічна теорія торгових інвестицій – меркантилізм, предметом дослідження якого була сфера обігу, середовище «породження грошей грошима», тобто зростання обсягів капіталу.

Прибічникам теорії «мануфактурних» інвестицій пізнього меркантилізму властиве перебільшення ролі грошей, у яких вони вбачали чи не єдину умову розвитку виробництва. Сам термін «сучасна теорія інвестицій» припускає існування аналогічної традиційної теорії. По суті, як вважає багато хто з економістів, немає самої теорії, а є простий набір певних правил чи методів як, наприклад, широко відоме «золоте правило інвестування», згідно з яким «купувати треба дешево, а продавати дорого». Авторитетний представник австрійської школи Ф. фон Візер розвинув у своїх працях ідеї маржиналізму. Розробляючи теорію інвестиційних, виробничих благ, він розглядає витрати як своєрідну корисність. «Економісти нової хвилі» сформували засади неокласичного аналізу інвестиційних процесів, які передбачали саморегулювання інвестиційної діяльності як усередині країни, так і на всьому міжнародному господарському просторі. За чинники саморегулювання брались норма прибутку та ставка процента, за необхідні умови зростання інвестицій – зростання доходів, особливо тієї частки, що перетворюється на заощадження, а за основну рушійну силу економіки – попит на товари. Більшість авторів визнавала, що пожвавлення інвестиційних процесів може стимулювати держава. Та майже всі вони вважали, що втручання держави може призвести до розбалансування ринку інвестицій. Представники неокласичного підходу розширили межі інвестиційних процесів, уточнили економічну інвестиційну модель. У ній поряд з об'єктивними (доходи та їхня структура, розподіл доходів, співвідношення між заощадженнями та споживанням, норма прибутку, процент і його рівень) та суб'єктивними (схильність до заощаджень, схильність до споживання) чинниками інвестиційної діяльності об'єктом дослідження стають і нові: структура капіталів, оптимальні розміри капіталів (обсягів інвестицій) з огляду на вичерпність ресурсів, часовий фактор інвестиційних процесів, ціновий фактор споживання інвестиційних товарів. 7 Отже, становлення неокласичної традиції економічного аналізу пов'язувалося із розробкою нових, мікроекономічних засад дослідження закономірностей інвестиційних процесів. Велика заслуга Й. Шумпетера, який проаналізував нерівномірності технічних нововведень і, відповідно, автономних інвестицій, розглядаючи їх як головний фактор циклічних коливань виробництва. Особливість цього підходу полягала в тому, що, аналізуючи причини динамічних змін, він концентрував увагу на інституціональних складових суспільного розвитку, а саме на інноваційній діяльності як функції виробництва. Рушієм прогресивного розвитку Й. Шумпетер визнав монополію, що створює можливість акумулювати величезні обсяги коштів для майбутніх інвестицій, для впровадження інноваційних програм. Однак у центрі його теорії був інвестиційний підприємець, який визначав інвестиційно-інноваційний чинник переходу від одного загального врівноваженого стану до іншого. Поняття інвестиційної діяльності в межах теоретичних поглядів меркантилістів окремо не розглядалося. Однак, представники цього наукового напрямку не оминули увагою дослідження проблематики прирощення капіталу. Предметом дослідження меркантилістів стає сфера

обігу, яку вони ідентифікують як середовище «породження грошей грошима», тобто зростання обсягів капіталу. Однак джерелом збагачення суспільства меркантилісти вважають лише зовнішню торгівлю: обмін усередині країни призводить тільки до перерозподілу багатства між власниками, а не до збільшення багатств. Тому об'єктом дослідження стають закономірності зростання капіталів у сфері міжнародної торгівлі. Меркантилісти ототожнювали гроші й капітал. Вони вважали, що єдиний засіб збагачення країни – це реальні гроші, які одночасно були й основою як для розвитку виробництва, так і для збільшення обсягів торгівлі. Тим самим наголошуючи на тому, що гроші – це основне джерело інвестицій. Роль регулятора торгового балансу належала державі, що здійснювала активну протекціоністську політику щодо грошових потоків. В основу цієї політики покладались принципи, сформульовані Тамасом Маном (1571-1641), Девідом Юмом (1711-1776) та інших, які зводяться до наступного: - експорт товарів та послуг є необхідною передумовою збільшення припливу грошей у країну; - експорт дорогоцінних металів прямим наслідком має збільшення виробництва та експорту товарів; - імпорт капіталу у формі іноземних інвестицій або прибутків від інвестицій за кордон чи іноземних позик означає зростання виробництва й обсягів майбутнього експорту товарів; - надання грошових кредитів іншим країнам сприяє збільшенню притоку грошей; - збільшення кількості грошей в країні призводить до їхнього здешевлення, тому вигідно вкладати їх у виробництво товарів. На думку Тюрго, немає значення в якій формі виступає капітал і якій країні завдячує своїм нагромадженням, важливо де саме він інвестується, адже саме від розмірів інвестицій залежить зростання суспільного багатства. Саме праці Тюрго стали остаточним підсумком тих поглядів на якісну природу капіталу та інвестицій, які набули дальшого розвитку у пізніших авторів і лягли в основу ліберальної інвестиційної теорії, а саме: визначення капіталу і інвестицій, як головної умови економічного розвитку суспільства; - визнання того, що розмір капітальних благ є змінними і залежать від розмірів доходу; - визнання залежності руху інвестицій від розмірів прибутків і процента, коли капітал ігнорує кордони, долаючи їх у пошуках найвищої ціни на нього, тобто найвищого проценту. Погляди Адама Сміта на природу інвестицій Подальший розвиток теоретичних поглядів на причини прирощення капіталу тісно пов'язаний з працями А. Сміта. У книзі «Дослідження про природу та причину багатства народів» (1784) Адам Сміт (1723-1790) розглядає капітал як фактор виробництва і вводить поняття основного та оборотного капіталів та перераховує блага, з яких формується той та інший капітал. По суті А. Сміт говорить про інвестування, не вводячи при цьому самого цього терміну. На його думку, капітал, що є в надлишку повинен залишатися в країні, а не вивозитись за її межі. А сам капітал розглядає, як блага, від якого людина очікує отримати дохід (за рахунок покращення землі, купівлі корисних машин та обладнання, або інших подібних засобів виробництва, що забезпечують дохід, прибуток без переходу від одного власника до іншого без подальшого обороту). Також А. Сміт виводить чотири основних способи,

якими краще використовувати капітал на: - добування сирого продукту, необхідного суспільству для задоволення своїх потреб та щорічного споживання; - виготовлення та перероблення цього самого сирого продукту задля безпосереднього використання та споживання; - для перевезення сирих або готових продуктів з тих місць, де вони є в надлишку, в місця, де спостерігається їх нестача; - на розподіл тих чи інших продуктів на малі партії, які відповідають потребам їх споживачів. Кожний з цих напрямів використання капіталу є суттєво необхідним, як для існування, так і для добробуту всього суспільства. А. Сміт достатньо детально розглядає суть процесу інвестування, але без застосування при цьому самого терміна. Зокрема, він акцентує увагу на тому, що надлишковий капітал у промисловій сфері має залишатися всередині країни для подальшого розширення виробництва.

2. Процес формування основ ринкових відносин в Україні змінює наукові світогляди сутності інвестицій. Економічна природа інвестицій обумовлена закономірностями процесу розширеного відтворення і зводиться до використання частини додаткового суспільного продукту для збільшення кількості і якості всіх елементів системи виробничих сил суспільства [2]. Проте розвиток інвестиційних теорій пройшов тривалий шлях еволюції: від епохи меркантилізму до сучасних неокласичних доктрин міжнародного руху капіталів. Тому ми вважаємо, що доцільно проаналізувати еволюцію поняття «інвестиції», зокрема від моменту його зародження аж до сучасних його трактувань. Перший період формування інвестиційної теорії науковці Татаренко Н. та Поручник А. пов'язують з XV-XVI ст., коли почались географічні відкриття, які стали підґрунтям до виникнення інвестиційної епохи меркантилізму. Вони стверджують, що основними представниками цього періоду були: – ранній меркантилізм: Томас Манн, Девід Юм, Джон Ло (вважали що єдиний спосіб збагачення – це нагромадження грошей та самі реальні гроші, що надходять до держави, яка регулює ці надходження і їх використання); – пізній меркантилізм: Жан Кольбер, Йоган Бехер, Філіп фон Горніг, Людвіг фон Зекендорф (гроші – це єдина умова розвитку виробництва, їх треба не тільки нагромаджувати, але й вкладати в розвиток зовнішньої торгівлі. Багатство нації залежить від наявності в країні природних ресурсів, тому держава повинна уміти правильно використовувати свої природні переваги); – економічна теорія інвестицій меркантилізму: Дж. М. Кейнс (розглядає збільшення маси грошей в обігу як засіб їхнього здешевлення і відповідно зниження ставок процента; схвалює зростання цін як засіб стимулювання розвитку торгівлі й виробництва; стверджує, що недостатня кількість грошей в обігу породжує безробіття і скорочення виробництва; підносить проблеми економічної політики до національного рівня тощо) [3, с. 94]. Другий етап розвитку інвестиційної теорії – епоха зародження та становлення економіки капіталізму. Започаткували цей період роботи таких відомих економістів, як В. Петті та П. Буагільбер. Малько К. С. зазначає, що Вільям Петті є родоначальником

класичної політичної економії. Основні економічні ідеї В. Петті знайшли відображення у таких його основних працях, як «Слово мудрим» (1664), «Трактат про податки і збори» (1662), «Різне про гроші» (1682) тощо. Він висловлювався проти втручання держави в економіко-господарське життя, вважав, що багатство створюється не під час торгівлі, а у сфері матеріального виробництва, джерелом багатства якого є продуктивна праця. Його однодумець французький економіст П'єр де Буагільбер у своїх економічних працях «Роздрібна торгівля Франції», «Міркування про природу багатства, грошей і податків» показує, що джерелом багатства є сільське господарство, а тому досить часто виступав проти державного втручання в цінову політику [4]. Надалі розвитку інвестиційних теорій сприяють праці представників французької школи фізіократів, зокрема: Франсуа Кене, Жака Тюрго та інших, які вважали землю єдиним джерелом багатства. Так Кене формулює поняття інвестицій як початкових авансів або капітальних вкладень. Капітал у Кене – це не гроші, а те, що купується за гроші, тобто засоби виробництва. Інвестиції – це необхідні для виробництва витрати, які визначають вартість товарів [3, с. 18]. Жак Тюрго вводить поняття «капітал» – чинник зростання чистого продукту.

Також Малько К. С. зазначає, що послідовниками класичної школи політичної економії стали економісти нової хвилі: Жан-Батист Сей (три фактори виробництва: людина, капітал, земля); Томас Мальтус (звертав увагу на проблему збільшення кількості населення з невідповідним зростанням предметів споживання, виступав проти державних субсидій); Фредерік Бастіа (теорії економічної гармонії, повне невтручання держави в економіку країни); Джеймс Мілль (принцип лібералізму, досліджував наслідки інфляційного впливу, пропагував запровадження державного контролю за міграцією капіталу тощо) [4]. Проводячи всебічний аналіз інвестиційних теорій, не можна оминути і марксистські економічні теорії, зокрема К. Маркса, який виокремив п'ять функцій грошей, серед яких: міра вартості, засіб обігу, засіб платежу, засіб утворення скарбів та світові гроші. Наступним етапом розвитку інвестиційних теорій пропонуємо виокремити не період інституціоналізму, як вважають чимало науковців, а неокейнсіанство, яке бере свій початок із теорії Кейнса, що мало бурхливий розвиток у країнах Заходу в післявоєнний період. Ми вважаємо, що значне поширення і швидкий її розвиток пов'язані із необхідністю створення нового напрямку, який би враховував тодішні потреби, зокрема надійне економічне зростання, науково-технічний прогрес, нагромадження ресурсів для капітальних вкладень тощо, яким і стало неокейнсіанство. При цьому однією з головних особливостей неокейнсіанства стала глибока критична переробка та вдосконалення теорії статичної ринкової рівноваги Кейнса з метою її пристосування до більш повного врахування факторів економічної динаміки та дослідження динамічних станів економіки [5]. Визначальне наукове і практичне значення в галузі економічної динаміки і теорії економічного зростання мали дослідження неокейнсіанців Є. Домара, П. Семюелсона, Е. Хансена, Дж. Хікса та ін., які доповнили концепцію мультиплікатора

концепцією акселератора, що показує, у скільки разів мають збільшуватися капіталовкладення в результаті конкретних темпів зростання національного доходу, з чим варто погодитись [6]. Повертаючись до періоду інституціоналізму, зазначимо, що тут чималу роль відіграє такий представник, як Майкл Портер, який розробив модель конкурентоспроможності національної економіки, згідно з якою конкурентні переваги тієї чи тієї країни визначаються міжнародною результативністю діяльності національних фірм. Портер вважав, що важливе значення має аналіз чинників, які впливають на формування національних пріоритетів країни і дуже важливим є правильний вибір стратегії інноваційної політики, спрямованої передусім на підтримування тих галузей виробництва, де вже існують ґрунтовні передумови досягнення конкурентних переваг на світовому ринку тощо [7]. Більшість науковців на періоді інституціоналізму завершують досліджувати інвестиційні теорії, мотивуючи це тим, що розвиток інвестиційних теорій слід розглядати від перших географічних відкриттів і до сучасного аналізу міжнародного руху капіталів. Проте вважаємо за доцільне структурувати інвестиційні теорії, зокрема серед них класичні та сучасні, у зв'язку з чим пропонуємо графічну інтерпретацію динаміки розвитку інвестиційних теорій (див. рис. 1 та 2). Хоча класичні закони мають специфічний і перехідний характер, проте вони виступають методологічною основою багатьох сучасних економічних досліджень. Економічні дослідження нової історичної школи виявили необхідність розвитку системи економічних знань; показали значення статистичних факторів, історії економічного життя; детально обґрунтували роль економічної організації та значення правових нормативів [1]. Вважаємо за доцільне після останньої інвестиційної теорії, зокрема інституціоналізму, виокремити сучасну еволюційно-інвестиційну теорію, яку пропонуємо назвати інвестиційною теорією ХХ ст., де дослідженням понять інвестування активно займалися такі науковці, як: П. Безруких, М. Волков, Г. Журавель, М. Кондраков, М. Ладутько, П. Новиченко, В. Петрова, І. Поклад, А. Прищепа, М. Ткаченко, І. Тішков та багато інших (див. рис. 2). У інвестиційній теорії ХХ ст. науковці досить часто досліджують поняття не інвестицій, а капітальних інвестицій. Так, якщо розглядати визначення капітальних інвестицій у підручниках за 1967, 1971, 1977, 1982, 1983, 1993, 2003, 2005 роки, авторами яких є П. Безруких, М. Волков, Г. Журавель, М. Кондраков, М. Ладутько, П. Новиченко, В. Петрова, І. Поклад, А. Прищепа, І. Тішков, то вони трактують це поняття здебільшого як витрати на розширення і відтворення основних фондів, хоча існують певні відмінності у визначенні цього поняття, які пов'язані з тим, у який еволюційний період поняття «інвестиції» досліджувались. У праці професора Ф. Бутинця зазначається, що інвестиції капітальні – це сукупність витрат, спрямованих на відновлення виробничих потужностей. А в «Довіднику-словнику бухгалтера» (автори – А. Ю. Редько, В. Г. Барановська, Т. В. Горбачева, Е. М. Костенко та М. А. Никонович) під капітальними інвестиціями розуміють витрати, в результаті яких здійснюється збільшення основних фондів .

Також доцільно зазначити, що практично однаково трактують поняття «капітальні інвестиції» деякі дослідники. Так професор Бутинець Ф. Ф. у виданні «Фінансовий облік» [8, с. 577] під капітальними вкладеннями розуміє витрати на будівельно-монтажні роботи, придбання будівель або їх частин, інструменту, інвентарю, інші капітальні роботи та витрати на проектно-пошукові геологорозвідувальні та бурові роботи, а також витрати на відведення земельних ділянок і переселення у зв'язку з будівництвом, на підготовку кадрів для підприємства, що будуються тощо. Таке ж визначення цього поняття можна знайти у працях Ткаченко Н. М. [10, с. 188]. Також думку вчених Бутинця Ф. та Ткаченко М. щодо трактування капітальних інвестицій підтримують і Стражева Н та Стражев А. [9, с. 126]. Однакову думку щодо визначення поняття «капітальні інвестиції» поділяють і Безруких П., Петрова В. та Луговой В. А., яка зводиться до того, що капітальні інвестиції виступають у ролі витрат на утворення нових, реконструкцію, розширення і модернізацію діючих основних фондів народного господарства [9, с. 268, с. 278, с. 368]. Волков Н. [11, с. 5], Журавель Г. П., Крупка Я. Д., Палюх М. С., Гуцайлук Л. О., Фаріон Т. І. [12, с. 152], Фурсов О. О. [13, с. 52], Тишкова І. Е., Прищепа А. Е., Новиченко П. П., Ладутько Н. І. та Поклад І. І. [11, с. 308, с. 339, с. 404, с. 563] під капітальними інвестиціями розуміють витрати на будівництво, реконструкцію та придбання основних засобів.

Вважаємо, що найпримітивнішим із визначень капітальних інвестицій є твердження Ткаченко Н. М., який трактує капітальні інвестиції як інвестиції підприємства, установи [10, с. 152], що, на нашу думку, є занадто спрощеним, оскільки охоплює значення поняття капітальних інвестицій поверхнево, ігноруючи тим самим значно глибшу суть поняття. Тому детально вивчивши основні дефініції категорії «капітальні інвестиції», ми вважаємо за необхідне запропонувати власне визначення досліджуваного поняття. Отже, капітальні інвестиції – це сукупність витрат, які спрямовані на покращення стану основних засобів з метою отримання прибутку, в результаті яких здійснюється збільшення їх вартості. Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що підприємства та господарські організації здійснюють за рахунок власних коштів технічне переозброєння, реконструкцію і розширення свого виробництва, де відповідальність за їх цільове й ефективне використання несуть інвестори. Проте із початком ринкового реформування економіки України поняття «капітальні інвестиції» почало підмінюватись поняттям «інвестиції», що і зумовлює, на нашу думку, виокремлення ще однієї інвестиційної теорії кінця ХХ – початку ХХІ ст. На початку цієї інвестиційної теорії інвестиції розглядались як вкладення у відтворення основних фондів (будівлі, устаткування, транспортні засоби) або як найважливіший економічний інструмент, який характеризує діяльність будівельного комплексу. Терміни «інвестиції», «інвестування», «інвестиційний процес», «інвестиційна діяльність», «інвестиційна політика» стали вживатися в нашій країні порівняно нещодавно. Тому поняття та сутність цих термінів у вітчизняній економіці трактується по-різному. Так,

наприклад, поняття «інвестиції» ототожнюють з капітальними вкладеннями, «інвестиційну діяльність» – з інвестуванням. Хоча ці поняття за своєю суттю не є тотожні.

Так Костирко Р. вважає, що термін «інвестиції» походить від латинського слова «invest», що означає вкладення коштів. У ширшому трактуванні інвестиції є вкладенням капіталу з метою подальшого збільшення [14]. Проте ми частково поділяємо думку цього науковця та підтримуємо твердження Лук'яника М., який стверджує, що існують дві версії терміну «інвестиція»: від латинського слова «investio», що означає «одягати» та від латинського «invest», тобто вкладати [15, с. 108]. Нині інвестиції – це вкладення капіталу з метою його збільшення. Деякі вчені визначають інвестиції як витрати на створення нових потужностей з виробництва машин, фінансування житлового, промислового або сільськогосподарського будівництва, запасів [16, с. 69]. У сучасній економічній теорії вважають, що інвестиції трактуються в основному як набір благ, цінностей, що вкладаються у підприємницьку діяльність з метою одержання доходу (соціального ефекту в майбутньому) [17]. Тому, на нашу думку, слід подати нове визначення терміну «інвестиції» – це засіб розміщення капіталу у будь-які галузі економіки з метою отримання прибутку та досягнення позитивного економічного і соціального ефекту. З вищесказаного випливає, що здійснення інвестицій є найважливішою умовою вирішення багатьох стратегічних та поточних завдань розвитку й забезпечення ефективної діяльності підприємства. Висновки та перспективи подальших розвідок Результати проведеного дослідження свідчать про недостатність теоретичних опрацювань основних аспектів інвестування, у зв'язку з чим відбувається ототожнення таких понять, як «інвестиції» та «капітальні інвестиції», що сприяє хибному розумінню їх сутності. Більш глибокий аналіз, який був проведений нами, дозволив структурувати інвестиційні теорії у часовому просторі, зокрема на класичні та сучасні, а також дозволив розмежувати поняття «інвестиції» та «капітальні інвестиції». Проте теоретичні аспекти інвестування потребують подальшого їх вивчення, що передбачає відповідність між теоретичними припущеннями та практичними результатами.

3. Поняття “інвестиція” є первинною категорією, базою побудови ієрархії інших категорій, що відображають відтворення основного та оборотного капіталів. Сам термін “інвестиція” походить від латинського слова “invest”, що означає “вкладати”.

Інвестиції переважно сприймаються як будь-яке вкладення грошей, часто не пов'язане із досягненням суб'єктами інвестування поставлених цілей (“споживчі інвестиції” (купівля телевізорів, автомобілів і т.п.), які за своїм економічним змістом не є інвестиціями, оскільки витрачання грошей в цьому випадку пов'язане із забезпеченням довгострокового споживання, починаючи з поточного періоду (якщо їх придбання не передбачає подальший

перепродаж з метою отримання прибутку), не розрізняються інвестиційні витрати фінансових засобів і поточні витрати).

Деякі існуючі визначення пов'язують інвестиції виключно з приростом капіталу або отриманням поточного доходу, хоча інвестиції можуть мати на меті, як економічні, так і позаекономічні цілі вкладення капіталу.

Найчастіше поняття "інвестиції" ототожнюють з поняттям "капітальні вкладення" (вкладення капіталу у відтворення основних засобів) але інвестиції можуть здійснюватися й у приріст обігових активів, в різноманітні фінансові інструменти, в окремі види нематеріальних активів. Отже, капітальні вкладення є однією із форм інвестицій, але не як їх вичерпне визначення.

В макроекономіці інвестиції є частиною сукупних витрат, що складаються з витрат на нові засоби виробництва, інвестицій в житло, і приросту товарних запасів. Тобто, інвестиції – це частина ВВП, що не спожита в поточному періоді, і забезпечує приріст капіталу в економіці.

В теорії виробництва, і в цілому в мікроекономіці, інвестиції – це процес створення нового капіталу (засоби виробництва, людський капітал).

У фінансовій теорії під інвестиціями розуміють придбання реальних або фінансових активів, тобто це сьогоднішні витрати, метою яких є отримання майбутнього зиску.

Інвестиції це:

- об'єкт економічного управління.
- найактивніша форма залучення нагромадженого капіталу в економічний процес.
- можливість використання нагромадженого капіталу у всіх його альтернативних формах.
- альтернативна можливість вкладення капіталу в будь-які об'єкти господарської діяльності.
- джерело генерування ефекту підприємницької діяльності.
- об'єкт ринкових відносин.
- об'єкт власності і розпорядження.
- об'єкт надання переваги в часі.
- носій фактора ризику.
- носій фактора ліквідності.

Інвестиції підприємства - це вкладення капіталу в усіх його формах в різноманітні об'єкти (інструменти) його господарської діяльності з метою отримання прибутку, а також досягнення іншого економічного або позаекономічного ефекту, здійснення якого базується на ринкових принципах і пов'язане з факторами часу, ризику та ліквідності.

На обсяг інвестицій та попит на них впливає багато факторів. Основні з них:

- питома вага заощаджень в доходах інвесторів. Зі збільшенням доходів збільшується їх частина, спрямована на заощадження. Вона і є джерелом внутрішніх інвестиційних ресурсів;

- норма чистого прибутку Зі збільшенням очікуваної норми чистого прибутку обсяг інвестицій збільшується;
  - ставка банківського процента збільшенням ставки позичкового процента зменшується обсяг інвестицій, і навпаки.
  - очікуваний темп інфляції також істотно впливає на обсяг інвестицій. Що вищий очікуваний темп інфляції, то швидше знецінюється очікуваний прибуток після процесу інвестування Цей фактор має вирішальне значення в разі довгострокового інвестування.
- Інвестиційна діяльність підприємства є одним із самостійних видів його господарської діяльності і найважливішою формою реалізації його економічних інтересів.

Інвестиційна діяльність підприємства це цілеспрямований процес формування необхідних інвестиційних ресурсів, збалансований відповідно до обраних параметрів інвестиційної програми (інвестиційного портфеля) на основі вибору ефективних об'єктів (інструментів) інвестування та забезпечення їх реалізації.

Інвестиційна діяльність - це сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій. Інвестиційна діяльність можуть здійснювати:

- фізичними та юридичними особами резидентами;
- державою;
- іноземними інвесторами;
- спільно резидентами і нерезидентами.

Інвестиційна діяльність підприємства характеризується такими **основними особливостями**:

1. **Забезпечує зростання операційної діяльності підприємства і підпорядкована** щодо неї.
2. **Менше залежить від галузевих особливостей підприємства** ніж його операційна діяльність.
3. **Нерівномірна** за обсягами в окремих періодах.
4. Інвестиційний прибуток (інший ефект від інвестицій) формується зі значним «**лагом**».
5. Формує особливий **самостійний вид грошових потоків** підприємства.
6. Формує специфічні види ризиків - "**інвестиційні ризики**".
7. Показник **чистих інвестицій** характеризує темпи економічного розвитку підприємства.

Чисті інвестиції розраховуються як різниця між сумою валових інвестицій та сумою амортизаційних відрахувань, включених до інвестиційних фінансових ресурсів:

$ЧІ = ВІ - АВ$, де

ЧІ - сума чистих інвестицій підприємства;

ВІ - сума валових інвестицій підприємства;

АВ - сума амортизаційних відрахувань підприємства.

Валові інвестиції – це загальний обсяг інвестування за певний період, що спрямоване на нове будівництво, придбання засобів виробництва та приріст товарно-матеріальних засобів.

Чисті інвестиції – це сума валових інвестицій без суми амортизаційних відрахувань у певному періоді. Динаміка чистих інвестицій характеризує економічний розвиток будь-то підприємство, галузь, регіон чи держава.

4. В сучасних умовах ринкового середовища аналіз інвестиційної активності та діапазону інвестиційної діяльності забезпечує підвищення рівня конкурентоспроможності та високих темпів розвитку підприємства.

Актуальність даного питання призводить до необхідності проведення досліджень особливостей планування інвестиційних процесів на підприємстві.

Інвестиційна діяльність підприємства являє собою цілеспрямовано здійснюваний процес пошуку необхідних інвестиційних ресурсів, вибору ефективних об'єктів (інструментів) інвестування, формування збалансованої по обраних параметрах інвестиційної програми (інвестиційного портфеля) і забезпечення її реалізації.

Планування інвестиційної діяльності становить основу управління інвестиційною діяльністю підприємства і являє собою процес розроблення системи планів і планових показників із забезпечення підприємства необхідними інвестиційними ресурсами й підвищення ефективності його інвестиційної діяльності в майбутньому.

В нашій країні існує багато недоліків і проблем пов'язаних з інвестиційною діяльністю. Проблеми пов'язані, насамперед, із недосконалістю нормативно-правової бази й недостатнім рівнем підготовки відповідних фахівців, також з тим, що безліч методів оцінки інвестицій перебувають в стадії становлення.

Нерозв'язаною проблемою аналізу інвестиційної діяльності являється відсутність значень фінансових показників, відсутність яких не дає змоги порівняти значення фінансових коефіцієнтів відносно встановлених норм. Причиною даної проблеми є те, що підприємства не подають у фінансовій звітності дані фінансових індексів, за якими користувачі, і потенційні інвестори могли б проаналізувати фінансовий стан підприємства.

На інвестиційну діяльність підприємства значно впливає ризик, який виявляється як ризик, що пов'язаний з формуванням прибутковості інвестиційних операцій. Врахування ризику вимагає серйозної уваги з боку керівників підприємства, оскільки є постійно діючим фактором, який необхідно передбачати в процесі прийняття всіх управлінських рішень щодо інвестиційної діяльності.

Необхідність планування інвестиційної діяльності обумовлюється такими причинами : для реалізації стратегій підприємство може використовувати різні види інвестицій, різний обсяг інвестиційних коштів, тому доцільно розробляти декілька альтернативних проектів; необхідність

вибору з альтернативних інвестиційних проектів найбільш ефективного; необхідність якнайшвидшого отримання віддачі від інвестицій; планування сприяє зниженню ризику, що пов'язаний із прийняттям інвестиційних рішень.

В економічній літературі існує багато різних підходів і методик аналізу та оцінки ефективності інвестиційної діяльності підприємств, основними з яких є: визначення ефективності інвестицій на основі дисконтування потоку надходжень; оцінювання загальної вартості інвестицій; оцінювання доцільності капітальних вкладень; аналіз інвестиційної привабливості; аналіз безбитковості інвестиційних проектів; економічний аналіз ефективності запланованих капітальних вкладень; визначення структури капітальних вкладень та ефективності їх використання; оцінювання ефективності інвестиційних проектів; оцінювання інвестиційних проектів, до реалізації яких залучаються іноземні інвестори; планування капітальних витрат та ін. Проаналізувавши положення, методики, можна зробити висновок, що вони не повною мірою враховують особливості економіки України і потребують подальшого вдосконалення.

Проблема активізації інвестиційної діяльності на підприємствах України є досить актуальною, вирішення якої пов'язане з подоланням недосконалості в процесах планування, аналізу та реалізації інвестиційної діяльності. Планування інвестиційної діяльності з використанням новітніх методів дозволить направляти ресурси в ефективні сфери, вибирати кращі з альтернативних проектів, збільшувати їх прибутковість та підвищувати ефективність діяльності підприємства в цілому.

Нагальність цього питання не терпить відкладень, адже саме на ефективній підприємницькій діяльності в Україні і буде базуватись стабільна та конкурентоспроможна ринкова економіка.

5. Термін "інвестиція" походить від лат. invest, що означає "вкласти". Він є одним з основоположних і базових в економічній науці. Економічна категорія "інвестиції" та похідні від неї категорії ("інвестування", "інвестиційна діяльність", "інвестиційний процес", "інвестиційні ресурси", тощо), розуміння взаємозв'язків і взаємозалежностей, що пов'язані з інвестиційною діяльністю, у вітчизняній літературі не мають однозначного тлумачення. Різні погляди на поняття та систематизацію інвестицій докладно висвітлені в роботах вітчизняних вчених, зокрема І. О. Бланка, Т. В. Майорової, А. А. Пересади, В.Г. Федоренко, А. В. Череп та інших.

За визначенням І.О. Бланка, інвестиції - це вкладення капіталу у всіх його формах у різні об'єкти (інструменти) його господарської діяльності з метою одержання прибутку, а також досягнення іншого економічного чи позаекономічного ефекту, здійснення якого базується на ринкових принципах і пов'язане з факторами часу, ризику і ліквідності. Т.В. Майорова пропонує таке визначення сутності поняття: «Інвестиції – це складне та змістовне поняття, що інтегрує в собі різні економічні процеси, які

впливають на виробництво, розподіл, обмін та споживання, тобто вони є фундаментальною основою суспільного відтворення».

А. А. Пересада пояснює, що саме слово «інвестувати» означає: «вкладення капіталу в об'єкти підприємницької діяльності з метою забезпечення його зростання в майбутньому». В. Г. Федоренко стверджує: «Інвестиції – витрати на будівництво нових заводів, на обладнання з тривалим терміном використання».

На думку А.В. Череп, інвестиції – це всі види грошових, майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в реальні та фінансові активи з метою отримання прибутку (доходу).

Більш точно та систематизоване поняття «інвестицій» наведено в ст.1. закону України «Про інвестиційну діяльність»: «Інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект»

Такими цінностями можуть бути:

- ✓ кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери (крім векселів);
- ✓ рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності);
- ✓ майнові права інтелектуальної власності;
- ✓ сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих ("ноу-хау");
- ✓ права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права;
- ✓ інші цінності.

Неоднорідність інвестицій викликає необхідність їх систематизації та класифікації. Запропонована класифікація інвестицій за визначеними ознаками уможливорює детальний аналіз особливостей та специфіки інвестицій, що сприятиме всебічному і комплексному дослідженню інвестиційної діяльності.

1) За об'єктами вкладання інвестицій (за видами активів, що входять у інвестиційний портфель):

Фінансові інвестиції - використання наявного капіталу для придбання (купівлі) акцій, облігацій та інших цінних паперів, що випускаються підприємством або державою.

Реальні інвестиції – це вкладення капіталу в різні сфери і галузі економіки з метою оновлення існуючих і створення нових благ.

Інтелектуальні – це вкладення коштів у розвиток наукових досліджень та розробок, на підготовку фахівців на різноманітних курсах, ліцензій, «ноу-хау» та ін.

2) За формами власності:

Приватні інвестиції - вкладення капіталу фізичних осіб, а також юридичних осіб недержавних форм власності.

Державні інвестиції - вкладення капіталу державних підприємств, а також засобів державного бюджету різних його рівнів і державних позабюджетних фондів.

Змішані інвестиції - вкладення як приватного, так і державного капіталу в об'єкти інвестування підприємства.

3) За функціональною спрямованістю:

Валові інвестиції - загальний обсяг капіталу, що інвестується у відтворення основних засобів і нематеріальних активів в певному періоді.

Реінноваційні інвестиції - обсяг капіталу, що інвестується в просте відтворення основних засобів і нематеріальних активів, що амортизуються. В кількісному виразі реінноваційні інвестиції прирівнюються звичайно до суми амортизаційних відрахувань в певному періоді.

Чисті інвестиції - обсяг капіталу, що інвестується в розширене відтворення основних засобів і нематеріальних активів.

4) За функціональними категоріями:

Прямі інвестиції - вкладення суб'єкта, що є резидентом однієї країни (прямого інвестора) відносно підприємства іншої країни з метою встановлення контролю над капіталом, що становить не менш ніж 10 % у статутному (приватному або акціонерному) капіталі та забезпечує участь у керуванні підприємством;

Портфельні інвестиції - вкладення у фінансові інструменти у формі цінних паперів, що забезпечують участь у капіталі, і боргові цінні папери, які звичайно обертаються (або можуть обертатися) на організованих ринках;

Похідні фінансові інструменти (крім резервів і опціонів на акції для співробітників) - вкладення в похідні фінансові інструменти;

Інші інвестиції - містять залишки й операції, крім тих, які належать до прямих та портфельних інвестицій та похідних фінансових інструментів та опціонів на акції для співробітників і резервних активів;

Резервні активи - зовнішні активи, які є у вільному розпорядженні органів грошово кредитного регулювання й контролюються ними з метою задоволення потреб у фінансуванні платіжного балансу, проведення інтервенцій на валютних ринках для надання впливу на валютний курс і в інших відповідних цілях;

5) За секторами економіки:

Первинний сектор – вкладення в галузі АПК, видобування сировини;

Вторинний сектор – вкладення у виробництво, будівництво;

Третинний сектор – вкладення у сферу послуг: транспорт, зв'язок, торгівлю, туризм, ІТ, банківську сферу, освіту.

6) За метою інвестування:

Відшкодувальні – відшкодування спожитого в процесі виробництва капіталу, інвестиції на розширення виробничого потенціалу (екстенсивні інвестиції);

Утворюючі – придбання або створення нового виробничого капіталу з метою розширення виробничого процесу;

Ліквідаційні (утилізаційні) – знищення непродуктивного капіталу та такого, який стримує розвиток або є суспільно небезпечним;

Трансформаційні – вкладення в зміну програми випуску продукції;

Вимушені – витрати, що викликані такими обов'язковими обставинами, як, наприклад, підвищення надійності та техніки безпеки на виробництві, екологія тощо;

Ринкові – вкладення у вдосконалення продукції або ж диверсифікацію виробництва з метою збереження позицій на ринку;

Комерційні – вкладення в брендинг, маркетинг.

7) За терміном інвестування:

Короткострокові – вклад капіталу на період до 3 років;

Середньострокові – вклад капіталу на період 3 – 5 років;

Довгострокові – вклад капіталу на період більше 5 років.

8) За характером використання капіталу в інвестиційному процесі

Первинні інвестиції - використання знов сформованого для інвестиційних цілей капіталу як за рахунок власних, так і позикових фінансових ресурсів;

Реінвестиції - повторне використання капіталу в інвестиційних цілях за умови попереднього вивільнення в процесі реалізації раніше вибраних інвестиційних проектів, інвестиційних товарів або фінансових інструментів інвестування;

Дезінвестиції - процес вилучення раніше інвестованого капіталу з інвестиційного обороту без подальшого його використання в інвестиційних цілях (наприклад, для покриття збитків підприємства).

9) За національною приналежністю:

Національні – вкладення капіталу резидентами країни (юридичними або фізичними особами) в об'єкти інвестування на її території;

Іноземні - вкладення капіталу нерезидентами і міжнародними фінансовими інститутами в об'єкти інвестування країни.

10) За рівнем ліквідності:

Високоліквідні інвестиції. - об'єкти (інструменти) інвестування підприємства, які швидко можуть бути конвертовані в грошову форму (як правило, в строк до одного місяця) без відчутних втрат своєї поточної ринкової вартості;

Середньоліквідні інвестиції - група об'єктів (інструментів) інвестування

підприємства, які можуть бути конвертовані в грошову форму без відчутних втрат своєї поточної ринкової вартості в строк від одного до шести місяців;

Низьколіквідні інвестиції - об'єкти (інструменти) інвестування підприємства, які можуть бути конвертовані в грошову форму без втрат своєї поточної ринкової вартості після закінчення значного періоду часу (від півроку і вище);

Неліквідні інвестиції - види інвестицій підприємства, які самостійно реалізовані бути не можуть (вони можуть бути продані на інвестиційному ринку лише в складі, цілісного майнового комплексу).

11) За рівнем інвестиційного ризику:

Безризикові інвестиції - вкладення засобів в такі об'єкти інвестування, по яких відсутній реальний ризик втрати капіталу або очікуваного доходу і практично гарантовано отримання розрахункової реальної суми чистого інвестиційного прибутку;

Низькоризикові інвестиції - вкладення капіталу в об'єкти інвестування, ризик по яких значно нижче середньоринкового.

Середньоризикові інвестиції - рівень ризику по об'єктах інвестування цієї групи приблизно відповідає середньоринковому.

Високоризикові інвестиції - рівень ризику по об'єктах інвестування цієї групи звичайно істотно перевищує середньоринкову.

12) За видами економічної діяльності. Відповідно до статистичного класифікатора КВЕД ДК 009:2010.